

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ห้องสมุดมหาวิทยาลัย มีหน้าที่ที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า การเก็บรวบรวมข้อมูล การให้บริการ ตลอดจนอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้แก่อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้ค้นคว้าวิจัย สนองตอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการอุดมศึกษา นอกจากนี้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยยังมีภารกิจในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของมนุษยชาติ เป็นแหล่งชุมทรัพย์ทางปัญญาที่สำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษาอีกด้วย ประกอบกับสภาพปัจจุบันยิ่งวิชาการต่างๆ เจริญก้าวหน้าไปมากเท่าใด เอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์ สื่อการศึกษา และโสตทัศนูปกรณ์ก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย (ทบวงมหาวิทยาลัย, สำนักงานปลัดทบวง, 2529 : คำนำ) จากรายงานขององค์การยูเนสโกระบุว่า นับตั้งแต่ ค.ศ. 1985 เป็นต้นมา มีการผลิตหนังสือ เอกสาร เพิ่มขึ้นจำนวนมาก จากสถิติที่ปรากฏเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เฉลี่ยปีละ 8-10 ล้านชื่อ อีกทั้งบทความในวารสารก็ทวีจำนวนมากขึ้นเช่นเดียวกัน จนนักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย นักวิชาการไม่สามารถควบคุมหรือจดจำข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้ทั้งหมด แต่ก็มีคามจำเป็นต้องใช้สารสนเทศ เพื่อศึกษาว่าโครงการวิจัยที่คิดจะทำนั้นซ้ำกับผู้อื่นที่เคยทำไว้แล้วหรือไม่ หรือจะสามารถเข้าถึงสารสนเทศที่มีอยู่ให้ครบถ้วนได้อย่างไร เพื่อให้งานวิจัยที่ดำเนินการอยู่มีความถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด (Guinchat 1983 : 5-7)

การวิเคราะห์สารสนเทศนับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญงานหนึ่งของห้องสมุด เพราะเป็นงานจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศจำนวนมากศาลอย่างมีระบบ เพื่อความสะดวกในการนำมาใช้ได้อย่างคุ้มค่า หรือถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันได้ทันกับความจำเป็นและเหตุการณ์ โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์โทรคมนาคม ฯลฯ เป็นเครื่องมือบันทึก เรียกใช้ และถ่ายทอดสารสนเทศ (ประภาวดี สืบสนธิ์ 2543 : 115) การวิเคราะห์สารสนเทศมีทั้งการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งเป็นการพิจารณาว่าทรัพยากรสารสนเทศเป็นวัสดุตีพิมพ์ สื่อโสตทัศน ฐานข้อมูลหรือแฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์ และการวิเคราะห์เนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศ

การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นการศึกษาเนื้อหาใจความ แล้วสรุปสาระสำคัญของ ทรัพยากรสารสนเทศเป็นภาษาตรรกะนี้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือช่วยสืบค้น ในการวิเคราะห์ เนื้อหาเพื่อกำหนดภาษาตรรกะนั้นนั้น บรรณารักษ์ต้องคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมของ ห้องสมุด เช่น ประเภทของผู้ใช้ ลักษณะการใช้ข้อมูลของผู้ใช้ วัตถุประสงค์หรือจุดเน้นของ ห้องสมุด เป็นต้น (สุธรรม อุมาแสงทองกุล 2546 : 45, 53)

หัวเรื่อง เป็นภาษาตรรกะประเภทหนึ่งที่ใช้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสืบค้น และเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะหัวเรื่องเป็นกลุ่มคำหรือวลีที่ ถูกกำหนดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์ เป็นระบบ และมีแบบแผนที่แน่นอน การกำหนดหัวเรื่องนั้น มีการตรวจสอบกับพจนานุกรม ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการกำหนดหัวเรื่อง ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญทางภาษา ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนราชบัณฑิต (ชลธิชา สุทธิจันทร์กุล 2546 : 355) หัวเรื่องเป็นตัวแทนของทรัพยากรสารสนเทศ กระบวนการ ในการวิเคราะห์และกำหนดหัวเรื่องถือเป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจและการสื่อสารร่วมกัน ระหว่าง ผู้แต่ง บรรณารักษ์วิเคราะห์เรื่อง และผู้อ่านหรือผู้ใช้สารสนเทศ ที่มีความแตกต่างกันใน เรื่องภูมิหลัง ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเชื่อมโยง แนวคิดหลักของผู้แต่งไปสู่การสืบค้นของผู้ใช้สารสนเทศ โดยผ่านบรรณารักษ์วิเคราะห์เรื่อง กระบวนการวิเคราะห์หรือชี้ระบุเรื่องนั้นจึงถือเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ การประมวลผลทางสติปัญญา และการตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งสารสนเทศต่างๆ ที่ น่าเชื่อถือ

จากการที่หัวเรื่องเป็นเครื่องมือช่วยค้นที่มีประสิทธิภาพที่สามารถช่วยให้ผู้ใช้สามารถ ค้นหาค้นหาและเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้ จึงทำให้มีผู้สนใจทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหัวเรื่องทั้งใน ด้านผู้ใช้และผู้ปฏิบัติงานหรือบรรณารักษ์อย่างต่อเนื่อง จากการศึกษางานวิจัยทั้งในและ ต่างประเทศพบว่า มีงานวิจัยเกี่ยวกับหัวเรื่องที่มีผู้ศึกษาทั้งในด้านผู้ปฏิบัติงานหรือบรรณารักษ์ กำหนดหัวเรื่องและผู้ใช้บริการ ดังต่อไปนี้ การศึกษาการให้หัวเรื่องภาษาไทยในสาขา ประชากรศาสตร์ ของ ดาราวรรณ เจริญเพิ่มพูน (2525); การสำรวจการใช้ตรรกะนี้หัวเรื่อง บทความวารสารภาษาไทยทางการแพทย์ ของ จีระ อินทโกสุม และคณะ (2529); หัวเรื่อง ภาษาไทยในสาขานิติศาสตร์ ของ บุญยาพร ปานดิษฐ (2530); หัวเรื่องภาษาไทยสาขาประมง ของ ละออ รอดมณี (2531); หัวเรื่องภาษาไทยสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ของ เพ็ญแข ประจงใจ

(2533); ความต้องการหัวเรื่องกฤตภาคของบุคลากรฝ่ายข่าวของหนังสือพิมพ์ธุรกิจ ของ ศรัณยา ดำรงกิจการวงศ์ (2535); หัวเรื่องภาษาไทยสาขาสาธาณสุข ของ เพ็ญพิมล คงมนต์ (2539); หัวเรื่องภาษาไทยในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ของ พิไลรัตน์ เทียนทัต (2539); และการใช้หัวเรื่องในการสืบค้นสารนิเทศของผู้ใช้ห้องสมุดมหาวิทยาลัย Hezekiah Oluwasanmi ของ Ojo-Ade และ Jagboro (2000)

งานวิจัยเกี่ยวกับหัวเรื่องที่มุ่งศึกษาเฉพาะผู้ปฏิบัติงานหรือบรรณารักษ์กำหนดหัวเรื่อง มีดังต่อไปนี้ หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทยของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ของ อุบลวรรณ ปิติพัฒนาโมษิต (2518); หัวเรื่องภาษาไทยสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ของ อนงค์ คุปตระกูล (2533); ระบบการปรับปรุงหัวเรื่องสำหรับห้องสมุดเฉพาะทางด้านสุขภาพ ประชากรแม่และเด็ก ของ Leibtag (1982)

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับหัวเรื่องที่มุ่งศึกษาเฉพาะผู้ใช้บริการ มีดังต่อไปนี้ การกำหนดหัวเรื่องภาษาไทยในสาขาพระพุทธศาสนา ของ รัตมี คำมีอ่อน (2535); การกำหนดหัวเรื่องภาษาไทยจากคำวิสามานยนามจีน ของ นพวรรณ วัฒนะนนท์ (2536) ซึ่งจากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาสามารถทำให้ทราบความต้องการในการใช้หัวเรื่องของผู้ใช้ การกำหนดหัวเรื่อง และปัญหาในการกำหนดหัวเรื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดทั่วไปและห้องสมุดเฉพาะสาขาวิชา รวมทั้งทำให้เกิดการรวบรวมหัวเรื่องเฉพาะสาขาวิชาต่างๆ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับห้องสมุดได้

จากการสำรวจงานวิจัยข้างต้น ส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการศึกษาด้านการกำหนดหัวเรื่องในสาขาวิชาเฉพาะด้าน ความต้องการใช้หัวเรื่องของผู้ใช้ในแต่ละสาขาวิชา และการรวบรวมและวิเคราะห์หัวเรื่องในสาขาวิชาต่างๆ แต่สำหรับด้านผู้ปฏิบัติงานหรือบรรณารักษ์ที่ทำหน้าที่กำหนดหัวเรื่องโดยเฉพาะนั้น ยังมีการศึกษาวิจัยไม่มากนัก ประกอบกับในปัจจุบันมีสาขาวิชาใหม่เพิ่มขึ้น การกำหนดหัวเรื่องจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางวิชาการ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการกำหนดหัวเรื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในด้าน นโยบาย คู่มือที่ใช้ วิธีการและปัญหาในการกำหนดหัวเรื่อง ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการกำหนดหัวเรื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐและห้องสมุดอื่นๆ เพื่อให้การสืบค้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา :

1. การกำหนดหัวเรื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ในด้านนโยบาย
คู่มือที่ใช้ และวิธีการกำหนดหัวเรื่อง
2. ปัญหาในการกำหนดหัวเรื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

สมมติฐาน

1. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐส่วนใหญ่มีนโยบายกำหนดจำนวนหัวเรื่อง
2. บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐส่วนใหญ่กำหนดหัวเรื่อง โดยใช้หนังสือ
หัวเรื่อง และเว็บไซต์ห้องสมุด/สถาบัน
3. ปัญหาที่บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐประสบในระดับมาก คือ
บรรณารักษ์ขาดความรู้ในเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศที่กำหนดหัวเรื่อง

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ หัวหน้าฝ่าย
วิเคราะห์/งานเทคนิค/ฝ่ายพัฒนาทรัพยากร/ฝ่ายจัดทำบรรณานุกรม และบรรณารักษ์ที่มี
หน้าที่กำหนดหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศ ของห้องสมุดสังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐ 22
แห่ง และห้องสมุดมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 4 แห่ง ซึ่งมีฐานะเป็นสำนักหอสมุด ห้องสมุดกลาง
หรือสำนักหอสมุดวิทยาเขต ทั้งนี้ไม่รวมมหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
รวมประชากรสำหรับการวิจัยนี้ทั้งสิ้น 191 คน จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ หัวหน้าบรรณารักษ์
ฝ่ายวิเคราะห์/งานเทคนิค/ฝ่ายพัฒนาทรัพยากร/ฝ่ายจัดทำบรรณานุกรม จำนวน 34 คน
และบรรณารักษ์ที่มีหน้าที่กำหนดหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศ จำนวน 157 คน

ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง

1. การกำหนดหัวเรื่อง
 - 1.1 การกำหนดนโยบาย
 - 1.1.1 ลักษณะของนโยบาย
 - มีเป็นหลายลักษณะอักษร
 - ไม่มีเป็นหลายลักษณะอักษร
 - 1.1.2 ผู้กำหนดนโยบาย
 - 1.1.3 การปรับปรุงนโยบาย
 - 1.1.4 ประเด็นของนโยบาย
 - ประเภทของทรัพยากรสารสนเทศ
 - จำนวนหัวเรื่องที่กำหนด
 - คู่มือการกำหนดหัวเรื่อง
2. คู่มือกำหนดหัวเรื่อง
 - 2.1 หนังสือหัวเรื่อง
 - 2.2 หนังสืออ้างอิงอื่นๆ
 - 2.3 เว็บไซต์
 - 2.4 ซีดี-รอมหัวเรื่อง
 - 2.5 อื่นๆ
3. วิธีการกำหนดหัวเรื่อง
 - 3.1 ส่วนประกอบในการพิจารณาเพื่อกำหนดหัวเรื่อง
 - 3.1.1 ชื่อเรื่อง
 - 3.1.2 เรื่องย่อ หรือ สารสังเขป
 - 3.1.3 CIP
 - 3.1.4 คำนำ
 - 3.1.5 สารบัญ
 - 3.1.6 บทนำ
 - 3.1.7 ส่วนนำของบทเนื้อหา
 - 3.1.8 หัวข้อใหญ่
 - 3.1.9 หัวข้อรอง

- 3.1.10 หัวข้อย่อย
- 3.1.11 บทสรุปของบท
- 3.1.12 คำที่ใช้ตัวพิมพ์พิเศษ
- 3.1.13 ใบหุ้มปกหนังสือ
- 3.1.14 ดรรชนี
- 3.1.15 บรรณานุกรม/รายการอ้างอิง
- 3.2 การเพิ่มเติมหัวเรื่อง
 - 3.2.1 มี
 - 3.2.2 ไม่มี
- 4. ปัญหาในการกำหนดหัวเรื่อง
 - 4.1 ด้านนโยบายการกำหนดหัวเรื่อง
 - 4.2 ด้านคู่มือการกำหนดหัวเรื่อง
 - 4.3 ด้านบรรณารักษ์กำหนดหัวเรื่อง
 - 4.4 ด้านอื่นๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม และมีขั้นตอนการวิจัยตามลำดับต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับหัวเรื่องและการดำเนินงานของบรรณารักษ์ที่ทำหน้าที่กำหนดหัวเรื่องจากเอกสาร ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
2. สํารวจและรวบรวมรายชื่อมหาวิทยาลัยของรัฐ และสำนักหอสมุดกลาง รวมทั้งฝ่าย/งานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการกำหนดหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศของสถาบันดังกล่าว เพื่อรวบรวมรายละเอียดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
3. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ชุด โดยแต่ละชุดประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชุดที่ 1 แบบสอบถามสำหรับหัวหน้าฝ่ายวิเคราะห์/งานเทคนิค/ ฝ่ายพัฒนาทรัพยากร/ฝ่ายจัดทำธุรชเนีวารสาร รายละเอียดประกอบด้วย

- ข้อมูลส่วนบุคคล
- การกำหนดหัวเรื่อง ได้แก่ นโยบาย คู่มือที่ใช้ และวิธีการกำหนดหัวเรื่อง
- ปัญหาในการกำหนดหัวเรื่อง และข้อเสนอแนะ

ชุดที่ 2 แบบสอบถามสำหรับบรรณารักษ์ที่มีหน้าที่กำหนดหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศ ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

- ข้อมูลส่วนบุคคล
- การกำหนดหัวเรื่อง ได้แก่ คู่มือที่ใช้ และวิธีการกำหนดหัวเรื่อง
- ปัญหาในการกำหนดหัวเรื่อง และข้อเสนอแนะ

4. ทดสอบเครื่องมือที่ใช้ โดยการนำแบบสอบถามไปทดสอบกับหัวหน้าฝ่ายฯ และบรรณารักษ์ที่มีหน้าที่กำหนดหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศ ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย เอกชน 5 แห่ง โดยทดสอบกับหัวหน้าฝ่ายฯ แห่งละ 1 ชุด เป็นจำนวน 5 ชุด และทดสอบกับบรรณารักษ์ที่มีหน้าที่กำหนดหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศ แห่งละ 2 ชุด เป็นจำนวน 10 ชุด รวมทั้งสิ้น 15 ชุด

5. นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข

6. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการแจกแบบสอบถามแก่ประชากร

7. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปด้านสังคมศาสตร์สำหรับไมโครคอมพิวเตอร์ (SPSS/PC+) ด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

8. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการปรับปรุงการกำหนดหัวเรื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ
2. เป็นแนวทางในการกำหนดหัวเรื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดอื่น